

DOI: 10.32347/2076-815x.2022.81.133-142

УДК 711.4

д. арх., професор Древаль І.В.,
dreval3000@gmail.com, код ORCID: 0000-0002-8157-1467,
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова

ДО ПИТАННЯ РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЙ ВІДРОДЖЕННЯ МІСТ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Розглянуто питання розробки містобудівної концепції відродження міст України в післявоєнний період. Актуальність роботи обумовлена нагальною необхідністю швидкого подолання країною руйнівних наслідків російської агресії та подальшого розвитку. Представлено алгоритм дій з оновлення генерального плану міста, яке отримало руйнування, в умовах невизначеності. Розкрито зміст дослідницьких процедур для досягнення мети роботи, які спираються на методика «дизайн-мислення».

Ключові слова: відродження зруйнованих міст; містобудівні концептуальні моделі; генеральний план; методика дизайн-мислення; війна; умови невизначеності.

Актуальність роботи обумовлена необхідністю та важливістю пошуків шляхів та розробки алгоритмів дій фахівців, спрямованих на відродження зруйнованих міст в ході російської агресії. Хоча бойові дії ще тривають і ситуація змінюється майже щоденно, доцільність опрацювання варіантів проектних рішень щодо відбудови та подальшого містобудівного розвитку урбанізованих територій України не викликає сумнівів. Про це свідчать оприлюднені недавно такі державні документи як «План відновлення України», «Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Будівництво, містобудування, модернізація міст та регіонів України» [8,11]. Особливої гостроти питання відродження набуло вже сьогодні для міста Харкова, яке зазнало і продовжує зазнавати руйнацій (рис.1), однак продовжує функціонувати, підтримувати не тільки мешканців, що залишилися, а й приймати біженців з приміської зони, інших зруйнованих міст регіону. Адміністрація міста вже сьогодні шукає інвесторів для його майбутньої розбудови [6]. Зрозуміло, що при відсутності концептуального бачення післявоєнної містобудівної організації Харкова зробити це буде складно.

Мета даної роботи спрямована на вирішення складного завдання – опрацювати алгоритм дій, що дозволять визначати та пропонувати для реалізації ефективні заходи відродження та подальшого розвитку міста Харкова у

післявоєнний період. Розглядається містобудівний аспект цієї складної та важливої проблеми. Для цього на кафедрі Містобудування ХНУМГ ім. О.М. Бекетова організована робоча група, яка ставить за мету розробити *концептуальну містобудівну модель відродження м. Харкова в післявоєнний період.*

Рис. 1. Зруйнована забудова центральної частини м. Харкова, 2022 р. [12].

Методи дослідження обумовлені особливістю дослідницької ситуації, яка полягає в її *невизначеності*. Сьогодні ще йдуть бойові дії в Харківській області, а частина її території окупована. Місто частково зруйновано (і цей процес ще не зупинився), а загальної оцінки збитків, характеру руйнувань ще не проводилося. Тому розробка концепції розвитку міста на базі проведення стандартної процедури аналізу містобудівної ситуації, що склалася, – неможливе. Однак, *вирішення подібних складних багаторівневих проблеми в сучасній науці здійснюється при застосуванні евристичної методики вирішення проблем в умовах невизначеності. Однією з таких методик є так зване «дизайн-мислення» (design thinking).* Нею користуються найвідоміші корпорації світу для створення інноваційних рішень та втілення їх у життя [2].

Для виконання даної роботи необхідно також залучати такі методи наукового дослідження як: історичний, термінологічний і картографічний та порівняльний аналіз, натурні дослідження, графічне моделювання. В якості емпіричної бази роботи залучатимуться графічні й текстові матеріали генеральних планів м. Харкова останнього та попередніх періодів його розвитку, поточна відкрита інформація, приклади успішного світового досвіду формування та реконструкції сучасних міст.

Вивченість теми. Тема відродження міст після руйнувань ще не отримала в містобудівній науковій сфері України глибокого та всебічного осмислення. В той же час є чимало робіт, де висвітлюється практичний досвід з відродження міст Європи, а також СРСР після II світової війни [1, 3, 9]. Безумовно, цей досвід містить чимало корисного, однак сучасна соціально-

економічна ситуація, новітні вимоги до оновлення міст, а також ресурси і технології значно відрізняється від минулого. Висновки сучасних досліджень з питань реконструкції міського простору, впровадження ідей концепції сталого розвитку є вельми корисними для даної роботи. [4-7, 13-17]. Однак питання організації дослідницької роботи з розробки містобудівних концепцій відродження міст після руйнацій, розробки методики цієї роботи залишається відкритим для нашої країни. Додатково, проблема ускладнюється тим, що сфера архітектурно-містобудівного проектування в Україні переживає етап бурхливих змін і новацій, а науково-дослідницька діяльність здебільшого залишилась як складова функціонування закладів вищої освіти [10].

Основний зміст дослідження. Вочевидь, що розробка *концептуальної містобудівної моделі відродження* м. Харкова в післявоєнний період потребує особливої методики організації дослідницької діяльності в умовах невизначеності. Спираючись на основні положення *евристичного підходу, методи «дизайн-мислення»* пропонується застосувати для рішення визначеної складної проблеми низку дослідницьких процедур, які в логічній послідовності і створюють методику. Ось їх перелік:

- *визначення проблеми*, де відмічається бажаний кінцевий результат її вирішення;
- *фокусування*, що передбачає огляд історії проблеми в сенсі можливих прикладів її вирішення та оцінки цих результатів;
- *генерація ідей* на основі наявної інформації про ситуацію в різних її аспектах, і розуміння потреб соціуму та їх обмежень;
- *процес мозкового штурму*, де обговорюються різні варіанти рішень і обирається кращий [2].

Подібні методики дизайн-мислення застосовуються для формування *бажаних сценаріїв розвитку* майбутнього. При цьому *часові межі* майбутнього теж визначаються гіпотетично. Тому *концептуальна містобудівна модель відродження* м. Харкова в післявоєнний період, яку розроблятиме робоча група кафедри Містобудування, розглядається саме як *бажаний сценарій* відродження та розвитку міста в певних часових межах реалізації цієї моделі. Такий сценарій будуватиметься не на *реальних, точних даних* (які зараз відсутні), а на *гіпотетичних припущеннях*, спираючись на поточну інформацію.

Важливою властивістю концептуальної містобудівної моделі міста повинна стати її *гнучкість*, тобто здатність сприймати *корегування* «в той чи інший бік» при введенні *нових реальних даних* моніторингу ситуації.

Зміст дослідницьких процедур, визначений для даної роботи.

1. *Визначення проблеми, та кінцевого результату її вирішення.* Витоки проблеми, що вирішується в межах даного дослідження, полягають в

необхідності відродження м. Харкова після руйнувань спричинених російською агресією. Це потребує оновлення «Генплану м. Харкова» і приведення його у відповідність до післявоєнної ситуації, яка буде характеризуватись *новим потребам* міської громади (усього суспільства), новими соціальними, економічними та політичними умовами, низкою обмежень з одного боку, а також розкриттям нових можливих перспектив розбудови міста, – з іншого. Буде логічним припустити, що одна частина складових генплану залишиться життєздатною та не підлягатиме суттєвим змінам, а інша частина – повинна бути оновлена на в силу різних причин.

В даній роботі розглядатимуться такі потреби громади які задовольняються, або на них впливає певна організація архітектурно-містобудівного простору. Необхідно також враховувати «вимоги часу», пов'язані з політичною ситуацією, що склалася і буде залишатися певний час.

Кінцевим результатом вирішення проблеми в даній роботі стануть запропоновані *характеристики містобудівного простору Харкова* в двох концептуальних моделях його стану: в найближчі роки після закінчення війни (стартовий етап до 5 р.), та в більш віддаленому майбутньому (перспективний етап до 15 р). Ці містобудівні характеристики визначитимуться в кількісних та якісних параметрах, а також будуть представлені графічно. Вони відобразатимуть бажаний стан міста як *цілісної системи* і відповідатимуть ідеології сталого розвитку міст та сучасним тенденціям формування міського простору. Цей матеріал, за нашим задумом, стане науковим підґрунтям для оновлення генплану м. Харкова.

Архітектурно-містобудівний простір в концептуальній моделі буде представлений у вигляді взаємно пов'язаних та взаємно обумовлених її складових:

- модель організації *виробничих територій* міста, як основи потреб в його економічній та соціальній життєздатності та життєзабезпеченні;
- модель організації *каркасу зовнішніх і внутрішніх транспортних комунікацій* як основи забезпечення потреб зовнішньої і внутрішньої мобільності населення та вантажних перевезень, зв'язності територій міста та приміських зон із зовнішніми просторами різних ієрархічних рівнів; розвитку бізнесу на цій основі;
- модель мережі багатofункціональних *суспільних центрів* міста, як основи у задовільненні потреб суспільного обслуговування, розвитку бізнесу та соціальних комунікацій;
- модель *ландшафтно-рекреаційного каркасу* міста, як основи у задовільненні потреб у рекреаційній діяльності та екологічній безпеці населення, а також збереження елементів природи міста;

- модель організації просторів та ділянок житлової забудови, як основи у задовільненні побутових потреб та безпеки населення, соціальних комунікацій, розвитку бізнесу;
- модель історико-архітектурного каркасу міста для формування унікального міського образу, задоволення потреб у розвитку туристичного бізнесу, соціальних комунікацій.

Кожна з перелічених моделей представляє підсистему системи «місто». Сьогодні ці підсистеми мають певні містобудівні характеристики, в тому числі, що стосуються їх руйнування. Вимоги що до їх подальшого розвитку також зміняться в наслідку війни. Так, наприклад, високий рівень компактності містобудівних об'єктів, як показник їх ефективної організації, потребує переосмислення в умовах можливого бомбардування (або руйнацій з інших причин) міських територій. Кожна з визначених підсистем має своє «зовнішнє середовище», яке впливає на її формування. В якості «зовнішнього середовища», слід розглядати інші містобудівні підсистеми міста, а також соціальні, економічні та політичні умови регіону, країни, що складаються.

2. Наступна дослідницька процедура - «фокусування» передбачає огляд історії подібних проблем в сенсі можливих прикладів їх вирішення. Тут слід зауважити, що фахівці надають рекомендації на базі аналізу схожих ситуацій. Складність даної роботи полягає в тому, що наша ситуація принципово інша: перша в Європі після Другої світової війни великомасштабна війна із застосуванням нової техніки та нових методів, яка відбувається за умов глобалізації, підвищеної мобільності населення, загострення екологічних негараздів планети, в умовах економічного спаду після пандемії. Наслідки такої війни непередбачувані і в політичному, і в економічному, і в соціальному плані. Тому, вочевидь, треба звертатись до найбільш катастрофічних ситуацій руйнування урбанізованих (а можливо й інших) систем і аналізувати шляхи та заходи виходу з них.

3. Процедура «генерація ідей» повинна проходити при розробці кожної із складових концептуальної моделі, а також у постійному зв'язку з ідеями побудови інших визначених підсистем. Так, наприклад, формування та розміщення багатофункціональних центрів громадського обслуговування безпосередньо пов'язане з формуванням вузлових елементів транспортно-комунікаційного каркасу міста; форми організації житлової забудови пов'язані з особливостями рішення ландшафтно-рекреаційного каркасу, розміщення виробничих територій, трасування транспортних магістралей і т.д.

Ідеї подальшого розвитку окремих міських підсистем треба будувати, відштовхуючись від ситуації, що склалася на даний момент на основі даних, що є в наявності та своєї суб'єктивної інтуїтивної їх оцінки, а також розуміння

потреб соціуму (за аналогами) та їх відомих обмежень. Іманентні якісні характеристики кожної підсистеми повинні забезпечувати її ефективність. Кожна з моделей міської підсистеми має бути охарактеризована певними головними параметрами в невеликій кількості (3-5). Саме ці параметри слід розглядати як фактори впливу на інші підсистеми.

Місто також слід розглядати як елемент ієрархічно вищих містобудівних систем: системи населених місць (Харківська обл.), регіону, країни. Важливим є розуміння необхідності забезпечення капіталізації територій, тобто пропозиції такої функціонально-просторової організації міських територій, яка сприятиме розвитку бізнесу.

4. Процедура «*мозгового штурму*» забезпечує обговорення різних варіанти рішень, які з'являються в результаті «сполучення» підсистем на різних ціннісних засадах. В результаті порівняння варіантів за заздалегідь визначеними критеріями обирається кращий. Такими критеріями можуть бути досягнення певних соціальних, економічних, екологічних ефектів, швидкість досягнення позитивного результату в певному напрямку відродження міста тощо. На цій стадії вельми важливо зрозуміти, що стає для міст «містоутворюючими елементами» сьогодні, у постіндустріальну епоху [5].

Висновки. Таким чином, можливо отримати загальну містобудівну концептуальну модель відродження міста після завершення війни, гідну для обговорення, а також здатну змінювати свої параметри в залежності від нових уточнених даних. Така модель допоможе наглядно демонструвати наслідки зміни параметрів її підсистем. Це – ефективний інструмент оновлення генерального плану міста, а також особлива інформаційна база для інвесторів.

Передбачається долучити до розробки даної концептуальної моделі студентів-архітекторів магістерського рівня підготовки і аспірантів кафедри. Це дозволить поповнити ряди кваліфікованих проектувальників містобудівного простору молодими фахівцями.

Представлена методика розробки містобудівної концепції відновлення міста Харкова, як алгоритм дослідницьких дій, може бути застосована і для інших міст України.

Список джерел

1. Авдеев А.Б. Европейский опыт возрождения городов после войны и его адаптация в Украине. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nerukhomi.ua/news/lyudi/evropejskij-opyit-vozrozhdeniya-gorodov-posle-vojnyi-i-ego-adaptatsiya-v-ukraine.htm>.
2. Боковець В.В., Яковишина Н.А. Формування інноваційного підприємництва на основі сучасних підходів / Международный периодический

рецензируемый научный журнал International periodic scientific journal SWorldJournal Issue №2 Part 2 October 2019 – С. 9-15.

3. Григоренко М.В. Украине на заметку: как города Европы отстраивались после полного разрушения. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.unian.net/tourism/impression/vosstanovlenie-ukrainy-kak-goroda-evropy-otstraivalis-posle-polnogo-razrusheniya-11802174.html>. {in Russian}.

4. Древаль І.В. Використання територіальних ресурсів залізничних станцій для розвитку сучасного міста. / І.В. Древаль // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М.М. Дьомін. – К., КНУБА, 2016. – Вип. 43, у 2 частинах. Частина 1. - С.77-83.

5. Кошелюк М, Томан Урс. Развитие украинских мiст: новi межi – новi можливостi / Полiцентричнi мiста майбутнього. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://mistosite.org.ua/articles/rozvytok-ukrainskykh-mist-novi-merezhi-novi-mozhlyvosti>.

6. Новости ООН Глобальный взгляд. Человеческие судьбы. СЮЖЕТ Война не сломила Харьков. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://news.un.org/ru/story/2022/08/1430182>.

7. The UNECE–ITU Smart Sustainable Cities Indicators. The United Nations Economic Commission for Europe. 2015. URL: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: unece.org/fileadmin/DAM/hlm/projects/SMART_CITIES/ECE_HBP_2015_4.pdf.

8. План відновлення України. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ua.unc2022.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>.

9. Петрович І. Как отстроить пострадавшие от войны города и что для этого нужно. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elle.ua/ru/ludi/novosty/kak-otstroit-postradavshie-ot-voyni-goroda-i-chto-dlya-etogo-nuzhno/> {in Russian}.

10. Презентація Реформи системи містобудування на позачерговому засіданні Уряду [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.minregion.gov.ua/announces/prezentacziya-reformy-systemy-mistobu/>

11. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Будівництво, містобудування, модернізація міст та регіонів України» Липень 2022. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/construction-urban-planning-modernization-of-cities-and-regions.pdf>.

12. Під час бойових дій постраждали десятки історичних будівель у Харкові. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61256146>.

13. Рыбчинский В. Городской конструктор. Идеи и города. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://flibusta.site/b/607593/read>. {in Russian}.
14. Функции городов и их влияние на пространство / под ред. Л.Г. Руденко. — К.: Феникс, 2015. — 292 с. ISBN 966-136-290-0. {in Russian}.
15. Шевченко О. Світовий урбаністичний форум 2018: нотатки учасника. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mistosite.org.ua/uk/articles/svitoviyurbanistychnyi-forum-2018-notatku-uchasnyka>.
16. 100 Resilient Cities. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.100resilientcities.org/about-us/>
17. Iryna Ustinova Urban planning aspects of stability theory of ecological town planning systems. Transfer of Innovative Technologies 2018 Vol 1(1), 5-16. DOI: 10.31493/tit1811.0101.

doctor of Architecture, professor **Dreval Iryna**,
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ON THE QUESTION OF THE DEVELOPMENT OF CONCEPTS FOR THE REVIVAL OF THE CITIES OF UKRAINE IN THE POST-WAR PERIOD

The work deals with the development of an urban planning concept for the revival of Ukrainian cities in the post-war period. The importance of the work is determined by the urgent need for the country to quickly overcome the devastating consequences of Russian aggression and further development. An algorithm of actions for updating the master plan of a city that has suffered destruction in conditions of uncertainty is presented. The content of research procedures to achieve the goal of the work, which are based on the "design-thinking" methodology, is disclosed.

Thus, it is possible to obtain a general urban planning conceptual model of the city's revival after the end of the war, worthy of discussion, and also capable of changing its parameters depending on new refined data. Such a model will help to clearly demonstrate the consequences of changing the parameters of its subsystems. It is an effective tool for updating the city's master plan, as well as a special information base for investors.

It is planned to involve architectural students of the master's level of training and postgraduate students of the department in the development of this conceptual model. This will make it possible to replenish the ranks of qualified urban planners with young specialists.

The presented method of developing an urban planning concept for the restoration of the city of Kharkiv, as an algorithm of research actions, can be applied to other cities of Ukraine.

Key words: revival of destroyed cities; urban planning conceptual models; master plan; design thinking method; war; conditions of uncertainty.

REFERENCES

1. Avdeev A.B. Evropeyskiy opyt vozrozhdeniya horodov posle voyny u eho adaptatsiya v Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://nerukhomi.ua/news/lyudi/evropejskij-opyit-vozrozhdeniya-gorodov-posle-vojnyi-i-ego-adaptatsiya-v-ukraine.htm>. {in Russian}.
2. Bokovets V.V., Yakovyshyna N.A. Formuvannia innovatsiinoho pidpriemnytstva na osnovi suchasnykh pidkhodiv / Mezhdunarodnyi peryodycheskyi retsenzyruemyi nauchnyi zhurnal International periodic scientific journal SWorldJournal Issue №2 Part 2 October 2019 – S. 9-15. {in Ukrainian}
3. Hryhorenko M.V. Ukrainy na zametku: kak horoda Evropy otstrayvalys posle polnoho razrusheniya. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.unian.net/tourism/impression/vosstanovlenie-ukrainy-kak-goroda-evropy-otstraivalis-posle-polnogo-razrusheniya-11802174.html>. {in Russian}.
4. Dreval I.V. Vykorystannia terytorialnykh resursiv zaliznychnykh stantsii dlia rozvytku suchasnoho mista. / I.V. Dreval // Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia: Nauk.-tekhn. zbirnyk / Vidpov. red. M.M. Domin. – K., KNUBA, 2016. – Vyp. 43, u 2 chastynakh. Chastyna 1. - S.77-83. {in Ukrainian}
5. Kosheliuk M, Toman Urs. Rozvytok ukrainskykh mist: novi mezhi – novi mozhyvosti / Politsentrychni mista maibutnoho. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://mistosite.org.ua/articles/rozvytok-ukrainskykh-mist-novi-merezhi-novi-mozhyvosti>. {in Ukrainian}
6. Novosty OON Hlobalnyi vzghliad Chelovecheskye sudby. SIuZhET Voina ne slomyla Kharkov. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://news.un.org/ru/story/2022/08/1430182>. {in Russian}.
7. The UNECE–ITU Smart Sustainable Cities Indicators. The United Nations Economic Commission for Europe. 2015. URL: [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: unece.org/fileadmin/DAM/hlm/projects/SMART_CITIES/ECE_HBP_2015_4.pdf. {in English}
8. Plan vidnovlennia Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://ua.urc2022.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>. {in Ukrainian}
9. Petrovych I. Kak otstroyt postradavshye ot voyny horoda y chto dlia etoho nuzhno. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: systemy

<https://elle.ua/ru/ludi/novosty/kak-otstroit-postradavshie-ot-voyni-goroda-i-chto-dlya-etogo-nuzhno/>. {in Russian}.

10. Prezentatsiia Reformy systemy mistobuduvannia na pozacherhovomu zasidanni Uriadu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.minregion.gov.ua/anounces/prezentacziya-reformy-systemy-mistobu/>. {in Ukrainian}

11. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy. Materialy robochoi hrupy «Budivnytstvo, mistobuduvannia, modernizatsiia mist ta rehioniv Ukrainy» Lypen 2022. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/construction-urban-planning-modernization-of-cities-and-regions.pdf>. {in Ukrainian}

12. Pid chas boiovykh dii postrazhdaly desiatky istorychnykh budivel u Kharkovi. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61256146>. {in Ukrainian}

13. Рыбчынскыи V. Horodskoi konstruktor. Ydey y horoda. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://flibusta.site/b/607593/read>. {in Russian}.

14. Funktsyy horodov y ykh vlyianye na prostranstvo / pod red. L.H. Rudenko. — K.: Fenyks, 2015. — 292 s. ISBN 966-136-290-0. {in Russian}.

15. Shevchenko O. Svitovyi urbanistychnyi forum 2018: notatky uchasnyka. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://mistosite.org.ua/uk/articles/svitovyiurbanistychnyi-forum-2018-notatky-uchasnyka>. {in Ukrainian}

16. 100 Resilient Cities. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.100resilientcities.org/about-us/>. {in English}

17. Iryna Ustinova Urban planning aspects of stability theory of ecological town planning systems. Transfer of Innovative Technologies 2018 Vol 1(1), 5-16. DOI: 10.31493/tit1811.0101. {in English}